

ZADNJA IZMENA

Eduardo Galeano

Birokracija

Sixto Martínez je služil vojaški rok v neki seviljski vojašnici.

Sredi dvorišča tiste vojašnice je stala klopca. Zraven klopi je stražil vojak. Nihče ni vedel, zakaj je treba klopco stražiti. Stražilo se je, ker se je pač stražilo, noč in dan, vse dni, vse noči, iz roda v rod so častniki prenašali ukaz in vojaki so ubogali. Nihče ni nikoli podvomil, nihče ni nikoli nič vprašal. Če se je tako delalo, in tako se je delalo zmeraj, potem je že moral biti kakšen razlog.

In tako se je nadaljevalo, dokler ni nekdo, ne vem, kateri general ali polkovnik, hotel spoznati izvorni ukaz. Treba je bilo do dna prebrskati arhive. Po tem velikem iskanju so zvedeli. Pred enaintridesetimi leti, dvema mesecema in štirimi dnevi je častnik poslal stražo k pravkar prepleskani klopci, zato da ne bi nihče sedel na svežo barvo.

Grozdje in vino

Vinogradnik je v smrtnih mukah govoril Marceli na uho. Preden je umrl, ji je razodel skrivnost.

- Grozdje, ji je zašepetal, je narejeno iz vina.

Marcela Pérez-Silva mi je to pripovedovala in jaz sem pomislil: Če je grozdje narejeno iz vina, smo nemara mi besede, ki govorijo, kaj smo.

Strah

Nekega dopoldneva so nam podarili morskega prašička.

V hišo je prišel v kletki. Opoldne sem mu odprl vrata kletke.

Domov sem se vrnil zvečer in ga našel, kakor sem ga bil pustil: znotraj kletke, stisnjena k rešetkam, trepetajočega od strahu pred svobodo.

Popoln zločin

V Londonu je tako: radiatorji grejejo v zameno za novce, ki jih sprejmejo vase. In v najhujši zimi so latinskoameriški izgnanci drgetali od mraza brez enega samega novca, s katerim bi lahko vključili gretje v sobi.

Strmeli so v radiator, ne da bi trenili z očesom. Videti so bili kot pobožniki pred totemom, med oboževalnim obredom; a bili so le ubogi brodolomci, ki so se spraševali, kako naj pokončajo britanski imperij. Če bi spustili noter pločevinast ali kartonast novc, bi radiator deloval, a potem bi pobiralec denarja našel dokaze o nečastnem dejanju.

Kaj storiti? so se spraševali izgnanci. Mraz jih je tresel kot malarija. Takrat pa je eden izmed njih spustil divji krik in ta je zamajal temelje zahodne civilizacije. In tako se je rodil novc iz ledu, iznajdba premrlega reveža.

Nemudoma so se lotili dela. Izoblikovali so kalupe iz voska, ki so se jim britanski novci popolnoma prilegali; potem so napolnili kalupe z vodo in jih postavili v zamrzovalnik.

Ledeni novci niso puščali sledov, ker so v vročini izhlapeli.

In tako se je tista londonska soba spremenila v plažo ob Karibskem morju.

Teologija/2

Krščanski bog, Bog mojega otroštva, se z nikomer ne ljubi. Morda je to edini med vsemi bogovi vseh ver človeške zgodovine, ki se z nikomer nikoli ni ljubil. Vsakič ko pomislim na to, se mi zasmili. Potem mu odpustim, ker je bil moj kaznovalni nadoče, vodja vesoljske policije, in pomislim, da je znal biti Bog konec koncev tudi moj prijatelj v tistih starih časih, ko sem jaz verjel Vanj in sem verjel, da On verjame vame. Potem ob uri magičnih šuštenj, med sončnim spuščanjem in nočnim spuščanjem, prisluhnem in zdi se mi, da slišim njegovo melanholično zaupno šepetanje.

1935, Buenos Aires: Evita

Videti je kot katera koli bledikava, neizrazita, ne grda ne lepa suhica iz množice, ki nosi ponošeno obleko in brez negotovanja ponavlja ustaljenost siromaštva. Kot vse druge živi priklenjena k radijskim dramam, ob nedeljah gre v kino in sanja, da je Norma Shearer, in vsak popoldan na vaški postaji opazuje, kako mimo vozi vlak proti Buenos Airesu. A Eva Duarte je vsega sita. Dopolnila je petnajst let in je vsega sita: spleza na vlak in se odpelje.

To dekletce nima ničesar. Nima ne očeta ne denarja; nobene stvari nima. Še spomina, ki bi ji lahko pomagal, nima. Odkar se je, hči samske matere, rodila v vasi Los Toldos, je bila obsojena na ponižanje, a zdaj je ona nihče med tisočerimi, ki jih vlaki vsak dan razlivajo čez Buenos Aires, množico podeželanov s štrenastimi lasmi in temno poltjo, delavcev in služkinj, ki jih mestno žrelo pogoltne, ko vstopijo vanj: med tednom jih Buenos Aires prežveči, ob nedeljah pa izpljune kose.

Ob vznožju visokih betonskih vrhov Evita ohromi. V paniki ne more drugega, kot da vije roke, pordele od mraza, in joče. Potem pogoltne solze, stisne zobe, trdno zgrabi kartonast kovček in se potopi v mesto.

1983, Lima: Tamara leti dvakrat

Tamari Arze, ki je izginila, ko ji je bilo leto in pol, ni bilo namenjeno

ostati v vojaških rokah. Zdaj je v neki predmestni vasi, v hiši dobrih ljudi, ki so jo vzeli k sebi, ko so jo tam našli zapuščeno. Na materino prošnjo so se babice z Majskega trga lotile iskanja. Imele so le malo sledov. Po dolgem in zapletenem poizvedovanju so jo naposled našle. Vsako jutro Tamara prodaja kerozin v vozičku, ki ga vleče konj, a se ne pritožuje nad svojo usodo; in najprej o svoji pravi materi noče niti slišati. Zelo polagoma ji babice pojasnijo, da je Rosina hči, hči bolivijske delavke, ki je nikoli ni zapustila. Da so neke noči njeno mater aretirali, ko je odhajala iz tovarne, v Buenos Airesu ...

Roso so mučili, pod nadzorstvom zdravnika, ki je ukazoval, kdaj je treba prenehati, in jo posiljevali, in streljali vanjo s slepimi naboji. Zaprta je bila osem let, brez procesa in pojasnila, dokler je niso lani izgnali iz Argentine. Zdaj na limskem letališču čaka. Njena hči Tamara leti k njej čez Ande.

Tamara potuje v spremstvu babic, ki sta jo našli. Hlastno poje vse, kar ji v letalu ponudijo, ne da bi pustila eno samo krušno drobtino ali en sam sladkorni kristalček.

V Limi se Rosa in Tamara odkrijeta. Pogledata se v zrcalo, skupaj, in enaki sta: enake oči, enaka usta, enaka materina znamenja na enakih delih telesa.

Ko pride noč, Rosa skopa svojo hčer. Ko jo položi v posteljo, zazna mlečen, sladkast vonj; in jo znova okopa. In še enkrat. Pa naj jo še tako mili, tistega vonja z nje nikakor ne more sprati. Čuden vonj je ... Naenkrat pa se Rosa spomni. Tak je vonj dojenčkov, ko se napijejo mleka: Tamara ima deset let in nocoj diši po novorojenčku.

Okno o ženski

Ta ženska je skrivnostna hiša.

Po svojih kotih hrani glasove in skriva prikazni.

V zimskih nočeh iz nje puhti.

Kdor vanjo vstopi, menda nikoli več ne pride ven.

Preskočim globok jarek, ki jo obkroža. V tej hiši se bom naselil. V njej me čaka vino, ki me bo izpilo. Prav na rahlo potrkam na vrata in čakam.

Zgodba o kuščarju, ki je svoje žene jedel za večerjo

Na rečnem obrežju, ki ga zakriva trsje, ženska bere. Nekoč je živel, pripoveduje zgodba, gospod s prostranim posestvom. Njegovo je bilo vse: vas Lucanamarco in to tukaj in ono onkraj, zaznamovane in divje živali, ponižni in ponosni ljudje, vse: izmerjeno in neobdelano, suho in mokro, kar je imelo spomin in kar je imelo pozabo.

A gospodar vsega ni imel naslednika. Vsak dan je njegova žena zmolila tisoč molitvic, roteč božjo milost za sina, in vsako noč je prižgala tisoč sveč.

Bog je bil že naveličan prošelj te nadležnice, ki je prosila, česar ji On ni hotel dati. In končno, da mu je ne bi bilo treba več poslušati ali pa iz božje usmiljenosti, je naredil čudež. In začela se je družinska sreča.

Otrok je imel človeški obraz in kuščarjevo telo.

Sčasoma je otrok spregovoril, a hodil je tako, da se mu je trebuh vlekel po tleh. Brati so ga naučili najboljši ayacuški učitelji, pisati pa s parklji ni mogel.

Pri osemnajstih je zahteval ženo.

Njegov premožni oče mu jo je priskrbel; in z velikim pompom so v duhovnikovi hiši sklenili poroko.

Prvo noč je kuščar skočil na ženo in jo požrl. Ko je sonce vzšlo, je na poročni postelji spal le vdovec, obkrožen s koščicami.

Potem je kuščar zahteval drugo ženo. In bila je nova poroka, in nova požrtija. A pogoltnož je potreboval še eno. In še in še.

Nevest ni manjkalo. V revnih hišah je bila zmeraj kakšna hči preveč.

Dulcidio popoldne počiva in rečna voda ga boža po trebuhu.

Ko odpre oko, jo zagleda. Ona bere. On še nikoli v življenju ni videl ženske z očali.

Dulcidio se približa.

- Kaj bereš?

Ona odloži knjigo in ga pogleda, prav nič presenečeno, in reče: *Legende*.

- *Legende?*

- *Stare zgodbe.*

- *In kaj boš z njimi?*

Ona skomigne z rameni: *Družbo delajo*, pravi.

Ni videti, da bi bila ta ženska s hribov, ali iz gozda, ali z obrežja.

- *Tudi jaz znam brati*, reče Dulcidio.

Ona zapre knjigo in se obrne stran.

Ko jo Dulcidio vpraša, kdo in od kod je, ženska izgine.

Naslednjo nedeljo, ko se Dulcinio med popoldanskim počitkom prebudi, je tam ona. Brez knjige, a z očali.

Sedi na mivki, noge ima zvite pod barvnimi krinolinami; ona je nadnavzoča, navzoča je od nekdaj; in tako pogleda tega vsiljivca, ki se greje na soncu.

Dulcidio postavi stvari na svoje mesto. Dvigne eno izmed svojih nohtastih nog in jo sprehodi po obzorju modrih gora. - *Kamor seže oko, kamor stopi noga. Vse. Gospodar sem.*

Ona niti spreleti ne s pogledom prostranega kraljestva in molči. Nadtišina.

Posestnik vztraja. Ovčke in Indijanci so mu pokorni. Je lastnik vseh razsežnosti zemlje in vode in zraka, in tudi kosa peska, kjer sedi ona.

- *Dovolim ti, ji dopusti.*

Ona zaziba svojo dolgo kito črnih las, kot kdor posluša dež, in on, tako zelo plazilski, ji pojasni, da je bogat, a ponižen, vnet za študij in marljiv, predvsem pa gospod, ki si želi ustvariti dom, a kruta usoda hoče, da zmeraj ostane vdovec.

Ona skloni glavo in razmišlja o tem misteriju.

Dulcidio omahuje. Zašepeta: *Te lahko nekaj prosim?*

Približa se ji s strani in ji ponudi ledja.

- *Popraskaj me po hrbtu*, jo milo prosi, *sam ne dosežem.*

Ona iztegne roko, poboža roževinasto kožo in ga pohvali: *Prava svila.*

Dulcidio vzdrti in zapre oči in odpre usta in dvigne rep in čuti, česar ni čutil še nikoli.

Ko pa obrne glavo, nje ni več.

Z vso naglico se plazi skoz trsje, jo išče spredaj in zadaj in po vseh koncih in krajih. Ni sledi.

Naslednjo nedeljo nje na obrežju reke ni. In tudi naslednjo nedeljo je ni, pa tudi naslednjo ne.

Odkar jo je videl, jo vidi. In nič drugega ne vidi.

Zaspanec ne spi, požrešnež ne je. Dulcidijeva spalnica ni več srečno svetišče, kjer je počival v svetniškem varstvu svojih pokojnih žena. Njihove fotografije so še zmeraj tam, od vrha do tal so stene obložene z njimi, z njihovimi srčastimi okviri in prepleti iz citronovega cvetja; a Dulcidio, obsojen na samoto, leži pogreznjen v svoje blazine in melanholijo. Zdravniki in ranarji prihajajo od daleč, a nobeden ne more nič proti vročinskemu valu in sesutju vsega drugega.

Priklenjen na radio z baterijami, ki mu ga je mimogrede prodal neki Turek, Dulcidio polni svoje noči in svoje dneve z vzdihljaji in s poslušanjem glasbe, ki je že davno iz mode. Starši ga obupano opazujejo, kako vene. On nič več ne zahteva ženske, kot jo je zahteval prej: *Lačen sem.*

Zdaj jadikuje: *Sem ljubezenski berač*, in s svojim zlomljenim glasom in strašljivim nagnjenjem k rimi, ves v mukah pesni slavlilne pesmi dami, ki mu je ukradla mir in dušo.

Vsa služinčad se loti iskanja. Zasedovalci prebrskajo nebo in zemljo; a niti imena ženske, ki je izpuhtela, ne vedo in nihče nikdar ni videl nobene ženske z očali, ne v teh dolinah ne onkraj njih.

Nekega nedeljskega popoldneva Dulcidijevo srce nekaj zasluti. Z veliko muko vstane in komaj prileze do rečnega obrežja.

In tam je ona.

Oblit s solzami, Dulcidio izpove ljubezen prezirljivi in odljudni razvajenki, prizna, da: umiram ves obseden od žeje po tvojih medenih ustih, oznani, da: niti tvoje pozabe nisem vreden, golobček, ki me puščaš v blaznostih mučnih, in jo obsuje z laskavimi besedami in nakitom.

In pride svatba. Vsi so zadovoljni, kajti dežela že lep čas ni praznovala, Dulcidio pa je tam edini, ki se poroča. Tako imenitni stranki da duhovnik popust pri ceni.

Godba se vrti okrog mladoporočencev in harfa in violina slavnostno zvenita. Nazdravlja se na večno ljubezen srečnega para in reke punča tečejo pod šopki cvetja.

Dulcidio obleče novo kožo, rdečkasto po hrbtu in zelenomodro po mogočnem repu.

In ko naposled ostaneta sama, in se približa ura resnice, ji on ponudi: *Zdaj ti darujem svoje srce. Brez usmiljenja naj ga strejo tvoje nogé.*

Ona z enim pihljajem ugasi svečo, spusti na tla poročno obleko, naphano s čipkami, si počasi sname očala in reče: *Ne bit blesav. Nehi s temi bedarijami.*

Na mah ga razgali in vrže kožo na tla. Pa objame njegovo golo telo in ga razplameni.

Potem Dulcidio globoko zaspi, zvit ob tej ženski, in prvič v življenju sanja.

Poje ga, medtem ko spi. Golta ga po malem, od repa do glave, brez hrupa ali preglasnega žvečenja, previdno, da ga ne bi zbudila, da ne bi dobil neprijetnega vtisa.

Oblast

V davnih časih so ženske sedale na kljun in moški na krmo kanujev. Lovile in ribarile so ženske. Odhajale so iz vasi in se vračale, kadar so mogle ali kadar so hotele. Moški so postavljali kolibe, kuhali, v mrazu vzdrževali prižgane ognje, da jih ne bi zeblo, skrbeli za otroke in strojili kože za oblačila.

Tako je bilo življenje med Indijanci Ona in Yagan na Ognjeni zemlji, dokler niso moški nekega dne pobili vseh žensk in si natakneli maske, ki so si jih izmislile ženske, da bi jih ustrahovale.

Samo novorojene deklice so pustili pri življenju. Ko so rasle, so jim morilci govorili in ponavljali, da je služenje moškim njihova usoda. Verjele so jim. Verjele so jim tudi njihove hčere in hčere njihovih hčera.

Drugo okno o besedi

A ima razprte noge.

M gre navzgor in navzdol, vzpenja se in pada med nebesi in pekлом.
O, zaprt krog, te zaduši.

R je prav očitno noseča.

- Vse črke besede AMOR so nevarne, ugotovi Romy.

Ko besede prihajajo iz ust, jih ona vidi narisane v zraku.

1711, Paramaribo: One nosijo življenje v laseh

Naj križajo ali obesijo na železni kavelj, ki ga prepletejo njihova rebra, še toliko črncev, pobegom s štiristotih plantaž na surinamski obali ni konca. Globoko v gozdu pa plapola črn lev na rumeni zastavi divjakov. Ker nimajo krogel, njihovo orožje strelja kamenčke ali gumbe iz kosti; a najmočnejša zavezница pred nizozemskimi zavojevalci je neprehodna goščava.

Preden sužnje pobegnejo, ukradejo riževa ali koruzna zrna, klasje, fižol in bučna semena. Njihova velikanska lasišča postanejo kašče. Ko ženske pridejo v odprta pribežališča v džungli, stresejo glave in oplodijo svobodno zemljo.

1908, Caracas: Lutke

Kot se spodobi, gospodična streže očetu in bratom, kot bo stregla možu, ter ne stori in ne reče nič, ne da bi prosila za dovoljenje. Če ima denar ali je visokega rodu, gre k maši ob sedmih in se potem ves dan uči ukazovati črni služinčadi, kuharicam, strežnicam, dojiljam, varuškam, pericam, in šiva ali kleklja. Včasih sprejema prijateljice in si celo upa šepetaje priporočati kakšnen drzen roman:

- Ko bi ti vedela, kako sem se razjokala ...

Dvakrat na teden, popoldne, nekaj ur posluša svojega fanta, ne da bi ga pogledala ali mu dovolila, da se ji približa, oba sedita na zofi pred budnim tetinim očesom. Vsako noč, preden zaspi, moli avemarijo z rožnim vencem in si na kožo nanese pripravek iz jasmínovega cvetja, ki ga je v mesečini namočila v deževnico.

Če jo fant zapusti, se ona naenkrat spremeni v teto in je potlej obsojena, da oblači svetnike in pokojnike in novorojence, da nadzoruje pare, da skrbi

za bolne, uči katekizem in ponoči v samoti postelje vzdihuje, medtem ko opazuje portret tistega, ki jo je onečastil.

1976, v neki urugvajski ječi: Prepovedani ptiči

Urugvajski politični zaporniki ne smejo govoriti, žvižgati, se smejati, peti, hitro hoditi in ne pozdraviti drugega zapornika brez dovoljenja. Prav tako ne smejo ne risati ne sprejemati risb, na katerih so noseče ženske, bližnji prijatelji, metulji, zvezde in ptiči.

Didaskója Péreta, šolskega učitelja, ki so ga mučili in zaprli zaradi ideoloških razlogov, neko nedeljo obišče njegova petletna hči Milay. Hči mu prinese risbo, na kateri so ptiči. Ob vstopu v zapor ji sliko strgajo.

Naslednjo nedeljo mu Milay prinese narisana drevesa. Drevesa niso prepovedana in risba sme naprej. Didaskó pohvali njeno delo in jo vpraša, kaj so pobarvani krožci, ki so v drevesnih krošnjah, številni majhni krogi med vejami: *So pomaranče? Kakšno sadje je to?*

Deklica ga utiša: *Pšššt.*

In mu po tihem pojasni: *Tepček. Ali ne vidiš, da so to oči? Oči ptičev, ki sem ti jih prinesla na skrivaj.*

1980, Uspantán: Rigoberta

Ona je Indijanka Maja-Quiché, rojena v vasi Chimel, ki nabira kavo in obira bombaž na plantažah ob obali, odkar se je naučila hoditi. Videla je, kako sta med bombažem umrla njena brata, Nikolaj in Filip, najmlajša, in njena najboljša prijateljica, ko je še rasla, vse so drugega za drugim pokončali pesticidi.

Lani je Rigoberta Menchs v vasi Chajul gledala, kako vojska žge njenega brata Patrocinia pri živem telesu. Nekoliko pozneje je bil na španski ambasadi živ zažgan tudi njen oče skupaj z drugimi predstavniki indijanskih skupnosti. Zdaj, v Uspantánu, so vojaki obračunali z njeno materjo, najprej so jo oblekli v gverilsko obleko, potem pa jo razrezali na koščke.

Iz skupnosti Chimel, kjer se je rodila Rigoberta, ni ostal živ nihče.

Rigoberto, ki je kristjanka, so učili, da pravi kristjan odpušča svojim mučiteljem in moli za duše svojih krvnikov. Ko pravega kristjana udarijo po enem licu, so jo učili, jim nastavi še drugo.

- *Niti enega lica nimam več, da bi ga lahko nastavila*, pravi Rigoberta.

1978, La Paz: Pet žena

Kateri sovražnik je največji? Vojaška diktatura? Bolivajska buržoazija? Imperializem? Ne, prijatelji. Hočem vam povedati tole: naš največji sovražnik je strah. Nosimo ga v sebi.

Tole je rekla Domitila v rudniku kositra v Cataviju in se potem s še štirimi ženami in z dvajseterico otrok odpravila v glavno mesto. O božiču so začele gladovno stavko. Nihče ni verjel vanje. Več kot enemu se je to zdela dobra šala: *Zdaj bo pa pet žensk strmoglavilo diktaturo.*

Duhovnik Luis Espinal je bil prvi, ki se jim je pridružil. V kratkem jih je že tisoč petsto, ki stradajo, po vsej Boliviji. Pet žena, že od rojstva navajenih na lakoto, ima vodo za piščanca, ali purana, ali za nasoljeni kotlet, in smeh je njihova hrana. Medtem se udeleženci gladovne stavke množijo, tri tisoč, deset tisoč, dokler ni nešteto Bolivijcev, ki ne jedo in ne delajo, in triindvajset dni po začetku gladovne stavke ljudstvo zavzame ulice in nič več ga ne more zaustaviti.

Pet žensk je strmoglavilo vojaško diktaturo.

Prevedla Marjeta Drobnič

*Odprte žile Latinske Amerike***Uvod: sto dvajset milijonov otrok v središču viharja**

Mednarodna delitev dela temelji na tem, da se nekatere države specializirajo za to, da dobivajo, druge, da izgubljajo. Naš svet, ki ga danes imenujemo Latinska Amerika, se je v tem pogledu razvil prezgodaj: specializiral se je za to, da izgublja že od davnih časov, odkar so v obdobju renesanse Evropejci planili čez morje in temu delu sveta zasadili zobe v vrat. Minila so stoletja in Latinska Amerika je izpopolnila svojo dejavnost. Nič več ni kraljestvo čudes, kjer je zgodba zmagovala nad stvarnostjo in so trofeje konkviste, nahajališča zlata in gore srebra sramotili domišljijo. Vendar Latinska Amerika še kar naprej opravlja delo služkinje. Še vedno je v službi tujih potreb: kot vir in shramba nafte, železa, bakra in mesa; sadja in kave; surovin in živil, namenjenih bogatim državam, ki z njihovo porabo služijo veliko več kot Latinska Amerika s pridobivanjem in pridelavo. Davki, ki jih zaračunavajo kupci, so dosti višji od cen proizvajalcev. Na kratko, kot je to povedal julija 1968 Covey T. Oliver, koordinator pri Zvezi za razvoj: "Govoriti v današnjem času o pravičnih cenah je srednjeveški koncept. Smo v uspešnem obdobju svobodnega trgovanja ..." Kolikor več svobode se dopusti poslovanju, toliko več zaporov je treba zgraditi za tiste, ki zaradi poslov trpijo. Naši sistemi inkvizitorjev in rabljev ne delujejo samo v korist dominantnega zunanjega trga, ampak poskrbijo tudi za obilne vire zaslužka, ki pritekajo s tujimi posojili in naložbami na domači, podrejeni trg. "Znane so koncesije, ki jih je Latinska Amerika dala tujemu kapitalu, niso pa znane koncesije, ki bi jih Združene države dale kapitalu drugih držav ... Mi namreč ne dajemo koncesij," je opozoril približno leta 1913 severnoameriški predsednik Woodrow Wilson. Bil je prepričan: "Neko državo," je dejal, "ima v oblasti in nadvladuje kapital, ki je vanjo naložen." In imel je prav. Tako smo izgubili celo pravico, da se imenujemo Američani, čeprav so se Haitijci in Kubanci pojavili v zgodovini kot nova ljudstva stoletje prej, preden so se romarji z Mayflowerja naselili na obali Plymoutha. Za svet so danes Amerika samo Združene države: mi naseljujemo neko Subameriko, Ameriko drugega razreda in nejasne identitete.

Latinska Amerika je območje z odprtimi žilami. Od odkritja pa do

danes se je vedno vse preoblikovalo v evropski kapital, pozneje v severnoameriškega, in se tako kopičilo in se kopiči v nam oddaljenih središčih moči. Prav vse: zemlja, njeni plodovi in njene globine, bogate z rudami; ljudje in njihova delovna sposobnost ter kupna moč; naravna in človeška bogastva. Zaradi vključenosti v svetovno zobovje kapitalizma sta bila, od zunaj in postopno, vnaprej določena proizvodjalni način in razredna struktura vsakega kraja. Vsakomur je bila določena ena dejavnost, vedno v korist razvoja tuje metropole, ki je bila takrat vodilna. Tako se je razvila neskončna veriga zaporednih odvisnosti, ki ima veliko več kot dva člena. Znotraj Latinske Amerike večje države zatirajo svoje manjše sosedje, znotraj meja posamezne države pa velika mesta in pristanišča izkoriščajo svoje vire živil in delovno silo v notranjosti dežele. (Že pred štirimi stoletji se je rodilo šestnajst od danes dvajsetih najbolj naseljenih latinskoameriških mest.)

Za tiste, ki pojmujejo zgodovino kot konkurenco, nista zaostalost in beda Latinske Amerike nič drugega kot posledica njenega poloma. Mi smo izgubili, drugi so dobili. Vendar so tisti, ki so dobili, dobili na naš račun: zgodovina nerazvitosti celotne Latinske Amerike – kot smo že rekli – je zgodovina razvoja svetovnega kapitalizma. *Naš poraz je vedno vsebovala tuja zmaga; naše bogastvo je vedno porajalo našo revščino, da bi nahranilo razcvet drugih: imperijev in njihovih domačih vodij. V kolonialni in neokolonialni alkimiji se zlato spreminja v staro železo in hrana v strup.* Potosí, Zacatecas in Ouro Preto so z vrha sijaja dragih kamnov strmoglavo padli v globoko luknjo praznih rudniških rovov; in uničenje je bilo usoda čilske pampe, polne solitra, in amazonskih pragozdov, polnih kavčuka; sladkorni severovzhod Brazilije, argentinski gozdovi, polni *quebracha*¹, ali nekatera naftna naselja ob jezeru Maracaibo, vsi imajo boleče razloge, da verjamejo v minljivost bogastva, ki ga daje narava in si ga prilasča imperializem. *Dež, ki namaka imperialistična središča moči, duši prostrana predmestja sistema. Prav tako in sočasno je blaginja naših vladajočih razredov – vladajočih navznoter, obvladovanih navzven – prekletstvo naših množic, obsojenih na življenje tovarne živine.*

Prepad se povečuje. Približno sredi prejšnjega stoletja je življenjska

¹ Drevo, za katero je značilen trd les in ki raste na območju Chaca.

raven bogatih držav za petdeset odstotkov presejala raven revnih držav. Razvoj razvija neenakosti: Richard Nixon je aprila 1969 v svojem govoru pred Organizacijo ameriških držav (OEA) oznanil, da bo ob koncu dvajsetega stoletja dohodek *per capita* v Združenih državah petnajstkrat večji kot v Latinski Ameriki. *Moč celote imperialističnega sistema sloni na nujni neenakosti delov, ki ga sestavljajo, in ta neenakost dobiva vedno bolj dramatične razsežnosti.* Zatirolske države, gledano absolutno, vedno bolj bogatijo; še veliko bolj pa relativno – zaradi dinamike rastoče neenakosti. Centralni kapitalizem si lahko privoščijo razkošje, da ustvarja in verjame svojim lastnim mitom o obilju, vendar miti ne morejo napolniti želodcev, to dobro vedo revne države, ki sestavljajo obsežen *periferni* kapitalizem. Povprečen dohodek severnoameriškega državljanja je sedemkrat višji od dohodka južnoameriškega in se povečuje v desetkrat intenzivnejšem ritmu. In povprečja so varljiva zaradi neizmernih brezen, ki se odpirajo med mnogimi revnimi in peščico bogatih na jugu reke Bravo. Po podatkih Združenih narodov je na vrhu socialne piramide šest milijonov prebivalcev Latinske Amerike, ki so si prigrabili enak dohodek kot sto štirideset milijonov oseb na dnu socialne piramide. Šestdeset milijonov kmetov lahko računa na bogastvo petindvajsetih centov na dan; druga skrajnost pa so zvodniki zla, ki si lahko privoščijo razkošje, da si na zasebnih računih v Švici in Združenih državah nakopičijo pet milijonov dolarjev in jih zapravljajo za bahanje, za sterilno razkošje – žalitev in izziv – in za neproduktivne naložbe, ki sestavljajo nič manj kot polovico vseh naložb, se pravi, kapital, ki bi ga lahko Latinska Amerika namenila za vnovično oživljanje, razširitev in ustvarjanje virov, proizvodnje in dela. Naših vladajočih razredov, ki so od nekdaj del konstelacije imperialistične oblasti, niti najmanj ne zanima, da bi se prepričali, ali bi lahko bilo domoljubje bolj dobičkonosno kot izdajstvo in ali je beračenje edina mogoča oblika mednarodne politike. Zastavili so suverenost, ker "ni druge poti": pretveze oligarhije sebično zamenjujejo nemoč nekega družbenega razreda z nezanimanjem za usodo naroda.

José de Castro pravi: "Jaz, ki sem dobil mednarodno nagrado za mir, menim, da za Latinsko Ameriko, na žalost, ni druge rešitve kot nasilje." Sto dvajset milijonov otrok trepeta v središču tega viharja. Število prebivalstva Latinske Amerike narašča kot nobeno drugo; v pol stoletja

se je rast prebivalstva potrojila z obrestmi. Vsako minuto umre en otrok zaradi bolezni ali zaradi lakote. Leta 2000 bo imela Latinska Amerika šeststo petdeset milijonov prebivalcev in polovica bo stara manj kot petnajst let: prava tempirana bomba. Konec leta 1970 je od dvesto osemdeset milijonov prebivalcev Latinske Amerike petdeset milijonov brezposelnih ali imajo le priložnostna dela, približno milijon pa je nepismenih; polovica se jih stiska v nezdravih bivalnih prostorih. Trije največji trgi Latinske Amerike – Argentina, Brazilija, Mehika – ne dosegajo enake kupne moči kot Francija ali Zahodna Nemčija, čeprav skupno število prebivalstva vseh treh vélikih močno presega število prebivalstva katere koli evropske države. Danes Latinska Amerika proizvaja, v razmerju s prebivalstvom, manj hrane kot pred zadnjo svetovno vojno in njen izvoz per capita, po stalnih cenah, se je od krize leta 1929 zmanjšal za trikrat. Ta sistem je zelo racionalen v očeh njegovih tujih gospodarjev in v očeh naše komisionarske buržoazije, ki je satanu prodala dušo za ceno, ki bi se je sramoval celo Faust. Za vse druge pa je sistem iracionalen, ker bolj ko se razvija, bolj zaostruje svoja neravnotežja in napetosti, svoja žgoča protislovja. Celó pozna in odvisna industrializacija, ki brez težav obstaja skupaj z veleposestvom in s strukturami neenakosti, prispeva k sejanju brezposelnosti, namesto da bi pomagala pri njeni odpravi; revščina se širi, bogastvo pa osredotoča v Latinski Ameriki, na območju nepreglednih legij prekrižanih rok, ki se nenehno povečujejo. Nove tovarne rastejo na privilegiranih krajih razvoja – to so São Paulo, Buenos Aires, Ciudad de México – vendar je potrebno čedalje manj delovne sile. Sistem ni predvidel te male nadloge: odveč so ljudje. In ljudje se razmnožujejo. Ljubimo se z navdušenjem in brez predsodkov. Vedno več ljudi ostaja na obrobju poti: ni dela na poljih, kjer vlada veleposestvo s svojimi velikanskimi neobdelanimi površinami, in ni dela v mestu, kjer vladajo stroji: sistem bruha ljudi. Severnoameriške misije množično sterilizirajo ženske in sejejo tabletko, diafragme, spirale, prezervative in koledarje nevarnih dni, kljub temu pa žanjejo otroke; latinskoameriški otroci se še naprej trmasto rojevajo in zahtevajo svojo naravno pravico do prostora pod soncem na tej čudoviti zemlji, ki bi lahko vsem dala to, kar jim sedaj odreka.

V začetku novembra 1968 je Richard Nixon rekel, da je Zveza za razvoj sicer dopolnila sedem let, kljub temu pa sta se povečala podhranjenost

in pomanjkanje hrane v Latinski Ameriki. Nekaj mesecev prej, aprila, je George W. Ball zapisal v časopisu *Life*: "Nezadovoljstvo najrevnejših narodov, vsaj v naslednjih desetletjih, še ne bo pomenilo grožnje uničenja sveta. Naj bo še tako sramotno, je bil svet več rodov razdeljen na dve tretjini revnih in eno tretjino bogatih. Naj bo še tako nepravično, moč revnih dežel je omejena." Ball je bil na čelu delegacije Združenih držav Amerike na prvi Konferenci o trgovini in razvoju v Ženevi in je glasoval proti devetim od dvanajstih splošnih načel, ki so bila tam sprejeta za ublažitev izgub nerazvitih držav v mednarodni trgovini. Pokoli, ki jih povzročča beda, so v Latinski Ameriki tajnost; vsako leto brez kakršnega koli hrupa po tihem eksplodirajo tri hirošimske bombe nad temi ljudstvi, ki so se navadila trpeti s stisnjenimi zobmi. To sistematično nasilje ni dozdevno, ampak je resnično, se povečuje: zločini bede se ne vpisujejo v krvavo kroniko, ampak v statistiko organizacije FAO. Ball pravi, da je nekaznovanje še vedno mogoče, ker revni ne morejo povzročiti svetovne vojne, a Imperij je vseeno zaskrbljen: nesposoben, da bi pomnožil štruce kruha, dela vse, da bi odpravil jedce. "Bojuj se proti revščini! Ubij berača!" je načelkal mojster črnega humorja na nekem zidu mesta La Paz. Kaj drugega nameravajo dediči Malthusa kot pa pobiti vse prihodnje berače, še preden se rodijo? Robert McNamara, predsednik Svetovne banke, ki je bil predsednik Forda in severnoameriški obrambni minister, trdi, da demografska eksplozija pomeni največjo oviro za napredek v Latinski Ameriki, in napoveduje, da bo Svetovna banka pri pridobivanju posojil dala prednost državam, ki bodo predložile program za nadzor natalitete. McNamara z obžalovanjem dokazuje, da možgani revnih mislijo za petindvajset odstotkov manj, in tehnokrati Svetovne banke (ki so se že rodili) poženejo svoje računalnike in porajajo skrajno zapletene umetelnosti o prednostih ne-rojevanja:

"Če neka država v razvoju, katere povprečni dohodek per capita dosega od sto petdeset do dvesto dolarjev na leto, v petindvajsetih letih zmanjša nataliteto za petdeset odstotkov, bo čez trideset let njen dohodek per capita večji za najmanj štirideset odstotkov glede na raven, ki bi jo dosegla v nasprotnem primeru, čez šestdeset let pa bi bil dvakrat večji," zatrjuje eden izmed dokumentov tega organa. Znana je postala fraza Lyndona Johnsona: "Pet dolarjev, naloženih proti rasti prebivalstva, je bolj učinkovitih kot pet dolarjev, naloženih v ekonomsko rast." Dwight Eisenhower je napovedal,

da če se bo prebivalstvo na Zemlji povečevalo z enakim ritmom, ne samo da se bo povečala nevarnost revolucije, ampak se bo "poslabšala življenjska raven vseh narodov, z našim vred".

Združene države Amerike znotraj svojih meja nimajo težav z demografsko eksplozijo, zato pa si prizadevajo bolj kot kdor koli vsiliti in razširiti družinsko načrtovanje na vseh štirih straneh neba. Ne samo vlado, tudi Rockefellerja in Fordov sklad tlačijo more o milijonih otrok, ki kot kobilice prodirajo s horizontov tretjega sveta. Platon in Aristotel sta se ukvarjala z isto temo pred Malthusom in McNamaro, brez dvoma pa danes vsa ta svetovna ofenziva za zmanjšanje natalitete opravlja natanko določeno nalogo: tako skuša upravičiti zelo neenako razporeditev dohodka med državami in med družbenimi razredi, prepričati revne, da je revščina posledica neodpravljenih otrok, in skuša zaježiti napredovanje besnenja nemirne in uporne množice. Na azijskem jugovzhodu znotrajmaternične naprave tekmujejo z bombami in šrapneli, trudeč se, da bi zaustavile rast prebivalcev Vietnama. *V Latinski Ameriki je bolj higienično in učinkoviteje ubijati gverilce v maternicah kot pa v hribih ali na cestah.* Različne severnoameriške misije so sterilizirale na tisoče žensk v Amazoniji, čeprav je to najbolj nenaseljeno območje na našem planetu. V večini latinskoameriških držav ljudi ni preveč, ampak jih primanjkuje. Brazilija ima 38-krat manj prebivalcev na kvadratni kilometer kot Belgija; Paragvaj 49-krat manj kot Velika Britanija; Peru 32-krat manj kot Japonska. Haiti in Salvador, človeški mravljišči Latinske Amerike, imata manjšo gostoto prebivalstva kot Italija. Izgovori, na katere se sklicuje, žalijo razum, resnični nameni pa podžigajo srd. Konec koncev, nič manj kot polovica ozemlja Bolivije, Brazilije, Čila, Ekvadorja, Paragvaja in Venezuele je nenaseljena. Nobena latinskoameriška populacija ne narašča tako počasi kot v Urugvaju, deželi starcev, in vseeno ni bil noben drug narod v zadnjih letih kaznovan s tako hudo krizo, za katero se zdi, da ga je privlekla do zadnjega kroga pekla. Urugvaj je prazen, čeprav bi njegovi rodovitni travniki lahko preživljali veliko več prebivalcev, kot jih danes na tej zemlji prenaša toliko tegob.

Pred več kot stoletjem je neki gvatemalski državni sekretar preroško presodil: "Bilo bi nenavadno, če bi se pod varstvom Združenih držav Amerike, od koder prihaja trpljenje, rodila tudi rešitev." Zveza za razvoj je mrtva in pokopana, Imperij pa sedaj z več brezglavosti kot velikodušnosti

predlaga, da bo rešil težave Latinske Amerike tako, da se bo vnaprej znebil njenih prebivalcev. V Washingtonu že imajo razloge za sum, da revni narodi ne želijo biti revni. Vendar si ni mogoče želeli cilja brez sredstev: kdor zanika osvoboditev Latinske Amerike, zanika tudi naše edino mogoče vnovično rojstvo in hkrati daje odvezo strukturam na oblasti. Mladi se množijo, se upirajo, poslušajo: kaj jim ponuja glas sistema? Sistem govori nadrealistični jezik: predlaga preprečevanje rojstev na tej prazni zemlji; meni, da primanjkuje kapitala v državah, kjer je kapitala preveč, a se zapravlja; pomoč poimenuje deformirano ortopedijo posojil in izžemanje bogastev, ki jih povzročajo tuje naložbe; poziva veleposestnike, naj izvedejo agrarno reformo, in oligarhijo, naj uresniči socialno pravico. Tuji dejavniki podžigajo razredni boj, ki pravzaprav ne obstaja; obstajajo pa družbeni razredi, in zatiranju enega razreda po drugem se reče zahodni način življenja. Zločinske ekspedicije *marincev* imajo za cilj vnovično vzpostavitev reda in socialnega miru. Diktature, vdane Washingtonu, v zaporih ustanavljajo pravno državo in prepovedujejo stavke in odpravljajo sindikate, da bi zavarovale pravico do dela.

Ali nam je prepovedano vse, razen da stojimo prekrizanih rok? Revščina ni zapisana v zvezdah; nerazvitost ni sad neke temačne božje namere. Tečejo leta revolucije, časi odrešitve. Vladajoči razredi potrebujejo čas za premislek in sočasno napovedujejo pekel za vse. Pravzaprav ima desnica prav, ko se identificira z mirom in redom: to je res red vsakdanjega poniževanja večine, a konec koncev red: mir v tem, da je nepravilnost še naprej nepravilna in lakota lačna. Če se prihodnost spremeni v škatlo presenečenja, konzervativec kriči in ima prav: "Izdali so me!" In ideologi nemoči, sužnji, ki gledajo sami sebe z očmi gospodarja, ne odlašajo s tarnanjem. Bronasti orel *Maineja*, podrt na dan zmage kubanske revolucije, danes zapuščen leži s polomljenimi krili pred nekim portalom v stari havanski četrti. Od Kube naprej so tudi druge države začele po različnih poteh in na različne načine izkušnjo sprememb: vztrajanje pri sedanjem stanju stvari je vztrajanje pri zločinu.

Duhovi vseh zatrtih in izdanih revolucij v vsej mučeni latinskoameriški zgodovini se pridružujejo novim izkušnjam, prav tako kot so bili sedanji časi sluteni in spočeti v protislovjih preteklosti. *Zgodovina je prerok s pogledom, obrnjenim nazaj; zaradi tega, kar je bilo, in proti temu, kar*

je bilo, napoveduje, kaj bo. Zato se v tej knjigi, ki želi posredovati zgodovino plenjenja in hkrati pripovedovati, kako delujejo današnji mehanizmi ropanja, pojavljajo konkvistadorji na karavelah in poleg njih tehnokrati v reaktivcih, Hernán Cortés in marinci, uradniki kraljestva in misije Mednarodnega denarnega sklada, deleži trgovcev s sužnji in zaslužek General Motors. Tudi padli heroji in revolucije naših dni, sramote in mrtva ter znova vstala upanja: plodne žrtve. Ko je Alexander von Humboldt raziskoval običaje starih indijanskih prebivalcev visokih planot Bogote, je izvedel, da so Indijanci imenovali žrtve ritualnih ceremonij *quihica*. *Quihica* je pomenila *vrata*: smrt vsakega izbranca je odpirala nov cikel sto petinosemdesetih lun.

Prevedla Urša Geršak

Eduardo Galeano (1940, Montevideo, Urugvaj), svetovno znani esejist, romanopisec in novinar, je zaradi svojega pisanja preživel dolga leta v izgnanstvu, najprej v Argentini, potem v Španiji. Njegovo delo *Odrpte žile Latinske Amerike* (*Las venas abiertas de América Latina*, 1970), prevedeno v več kot dvajset jezikov in v nekaterih latinskoameriških državah takrat prepovedano, je eno najpomembnejših in najsijajnejših zgodovinskih poročil iz sedemdesetih let. V svojih najbolj znanih delih: *Naslednji dnevi* (*Los días siguientes*), *Latinskoameriške kronike* (*Crónicas latinoamericanas*), *Dnevi in noči ljubezni in vojne* (*Días y noches de amor y de guerra*), *Spomin ognja* (*Memoria del fuego*), *Knjiga objemov* (*El libro de los abrazos*), *Korakajoče besede* (*Las palabras andantes*) avtor ustvarja mozaično podobo sodobnega sveta s črticami ali kratkimi kratkimi zgodbami, z nekakšnimi prebliski, izseki iz (ne)vsakdanjega življenja, indijanskih in krščanskih mitov ter nadrealističnih vizij, z življenjskimi usodami iz preteklosti in sedanjosti, igrivimi kritičnimi fragmenti in z drobnimi alegorijami, ki se navezujejo na znane dogodke ali značilnosti držav in ljudi Latinske Amerike. Nekatere njegove črtice niso daljše od vrstice, s svojevrstnim postavljanjem ločil, skladnjo in z ritmom pa so včasih bližje poeziji kot prozi; za njegovo pisanje je značilen svež, neposreden jezik, ki pogosto menja pogovorno in knjižno raven, pri tem se pojavljajo včasih logični in pričakovani, včasih presenetljivi zasuki. Galeanovi literarni liki so največkrat junaki z družbenega obrobja, ki so bili ali so še zapostavljeni, prikrajšani – a ne zgolj zaradi krute usode – za življenje, vredno človeka, ki so ga ali ga na njihov račun in brez

vsakršnega zadržka živijo drugi. Kot v esejih in študijah je tudi v literarnih delih predvsem pisatelj s kritičnimi očmi, zagovornik enakopravnosti in zatiranih, naj so ti ali izgnanci, ali reveži, ali ženske, ali otroci, kratka, ljudje, ki so bili ali so v nekem okolju "zaznamovani" zaradi svoje drugačnosti. Galeanovo najslavnejše delo *Odprte žile Latinske Amerike*, poljudnozgodovinska študija, ki obravnava celotno mučeniško zgodovino tega naravno bogatega, a nesrečno revnega dela sveta, je imelo ob svojem izidu silen odmev, saj se loteva težav, s katerimi mora živeti latinskoameriški človek, z neposrednim, kritičnim pogledom, ki je bil v tistem času in za ta del sveta nenavaden in drzen. Avtor brez sprenevedanja piše o revščini in zapostavljenosti svojega širšega kraja, ki je bil vedno, od "velikega odkritja" naprej, odvisen od političnih odločitev tujih sil in zaznamovan s samozaverovanostjo in klečeplastvom domačih vodilnih razredov. S tem delom, ki danes že sodi med klasična, je takrat Eduardo Galeano miniral udobne naslonjače bralskih množic povsod po svetu, pa naj je bilo njihovo poznavanje Latinske Amerike dobro ali ne.

Spremno opombo napisali U. G. in M. D.